

MEDIA MORALIA

KORUNKBAN AZ ERKÖLCSI ALANY VÁLT KORRUPTTÁ. Nem csupán, vagy nem elsősorban abban a köznapi értelemben, hogy megvásárolható, lefizethető lett, hanem sokkal inkább a szó eredeti értelmében: minőségében romlott meg, szubsztancialitása vált romlottsággá. Miután régóta sokat beszéltek, s talán nemzedékről nemzedékre egyre többet, az erkölcsök romlásáról, századunk második felében az Alany halálára döbrentek rá. Természetesen nem az Egyed kiveszésére gondoltak, hiszen midőn az individualizmus mértéktelenül növekedett, az erkölcsi Alany pusztult.

Isten meghalt, állapította meg NIETZSCHE a múlt században, és a morál csupán az emberi gyengeség terméke. Meglátását azóta ismételtelen és egyre szörnyebben igazolta a történelem. Alkalmi és vezényszóra működő erkölcsiségeknek lehettünk a tanúi, miközben totalitárius ideológiák büszkélkedtek azzal — Hegel ütötte meg először ezt az alaphangot —, hogy az egyes ember nem több, mint csupán eszköz a haladás futószalagán: a társadalmi viszonyok együttesének kifejeződése, esetleges, kiírható és pótolható tényező az emberiség nembeli nagy egészében. Ilyen helyzetekben felrémlett még valamilyen anti-morál lehetősége. Adódhatott a fennálló Rend ellen szegülés hősiessége, a vigaszt nyújtó előzetesének ízlelgetése, a lázadás pátosza, az ember meghaladása az emberfeletti emberben, vagy prózaiban és köznapián az embertelenségben embernek maradás érzülete abban a tudatban, hogy az áldozatulesés vagy az önfeláldozás nem hiábavaló. A tömeges mézárások, a megsemmisítő és az internálótáborok, az etnikai tisztogatások és az „emberanyag” kiszámítható veszteségével járó elektronikus háborúk szétfoszlatták aztán az antimorál illúzióját is. Teljesen mindegy, hogy marad-e erkölcsi tartása az egyénnek, vagy behódolva és magából kivetkőzve hal meg. Sem hatása, sem nyoma nincs a viselkedésének, még kevésbé a szándékainak és a beállítottságának; jeltelen tömegsírba vetett lényként múlik ki a világból. Egyediség és alanyiség végzetesen különvált és csak az előbbi számít. Mindenki annyit ér, amennyire működőképességéből futja a Rendszer monitorán, ez az érték pedig egyenértékbe állítható azzal a testi állaggal, amennyit élsúlyban nyom a Rendszer mázsáján. Az Alany metafizikai értelemben pusztul el. Az ember szubsztanciája vált történelmileg romlottá, szelleme is testéhez hasonlatosan romlékonyra. Az erkölcsi Alany kiveszése ennek a szubsztanciális romlékonyságnak az etikai megmutatkozása. Amikor tartásra lenne szükség, bedarálódik a Rendszer gépezetébe — semmiképpen sem mentség, hogy esetleg csak fizikai megnyomorításának végeredményeként.

Gondolható valaki, Keleten reménykedve, vagy nyugati nemtörődömségben, hogy ez a kordiagnózis csupán az európai válság velejárója, és/vagy csak második és harmadik világok alulnézeti perspektívájából adódik. A posztmodern tapasztalat azonban, éppen az első világban, és ott is a legfejlettebb országokban, rációfolt erre a vélekedésre. A Posztmodern jelszószerűen is hangoztatott tételei közé tartozik ugyanis az Alany halála. Nem apokaliptikus módon, sokak tényleges megsemmisítésének nyomatékával értve a halált, hanem áttételesen és képletesen, de a módszerek finomodásának köszönhetően sokkal nagyobb kötelező erővel, már ami az életbenmaradt egyéneket illeti. Különbözetek szövevényében találja magát az ember; azonossága pedig annál inkább szökik előle tova más és más különbözőségekbe, mennél inkább igyekszik belekapaszkodni. Nincs önmagában megálló Jelentés mert ami jelent valamit, az korábbi és egyéb jelentések hálózatában adódik. A Szövegnek nincs független és maradandó egysége. Minden futama utalások halmazának kereszteződése, egyéb szövegek idézete, csupa újra- meg újra-írás. Az egyén Előíratosságának sejtelme merül fel szövegeességének eme tovaördülő lendületében, a mindig csak halasztódó különbözőségekben. Nincs egy mondat, melyet a szövegeességben a magának mondhatna, nincs egy írás, melynek fedezéke mögé vonulhatna, hanem a Szöveg terjengésében úgy oldódik fel az Alany, hogy eredetiségének nyomavész a terjengő szövegben. Az Alany veszendőbe menetelének nincs megfogható oka, nincs gyilkos, aki haláláért felelős volna, hanem a dologi közönyben úgy vész el az Alany, miként a szöveg terjeng tova, míg el nem enyészik; s az enyészponton túlra az előíratosság gazdáját tudakoló kérdés már nem tehető fel. És ahogyan a térben nem található — a képzeletbeli terekben sem — az Alany helye, ugyanúgy oszlik szét az idő, melyben az Alany magára lelhetne és berendezkedhetne. Egymásba kapaszkodó múlt és jövő szorítja ki a jelent, ami az Alany foganatja lenne. Az ember élete az idő örleményeként pereg le. Soha nem mondhatja, hogy „most”, mert amint kimondja, már elröppent a pillanat, melyre céloz. Nincs tartam, melyet ne szegne meg a múlandóság, még összeállításának, kezdetének előzeteseként.

EZT A FENYEGETETTSÉGET régóta észleli az ember (ARISZTOTELÉSZ küzdött már a Most megfoghatatlanságával), de csak korunkban vált menthetetlenül kiszolgáltatottá. SZENT ÁGOSTON egy fejből tudott költemény sorainak, szavainak, szótagjainak az elhangzásával példázta az idő futását. Amint kiejtem az egyes hangoikat, a költemény folyvást hanyatlik a jövőből — melyben elmondásra készen áll — a múltba, az elhangzottba. A jelentés, a tulajdonunkban lévő írás emlékezetünkben — nem csupán a fejünkben, hanem a szívünkben is — él tovább, miután elhangzottként a múltba bukik. A jelen foszladozik az elmondás során és ha tetten akarjuk érní, akkor éppen a tettenérés cselekményében csúszik ki a kezünk közül. A nagybetűvel írott, tova-terjengő és előíratosságba enyésző Szöveg példázata szerint azonban éppen a Jelennek ez az állaga kopik ki

belőlünk, s ahogyan az egyes emberekből kikopik, úgy a világból is. Arra jön rá ugyanis az ember, hogy nem csupán az nem eredeti, amit tudatosan mások után mond, hanem az is idézet, amit fejből, sőt, amit szívből tud. Ha pedig idézeteinek eredetijeit keresi, akkor az idézetekben újabb idézetekre bukkan, mígnem a szövegek beláthatatlanul tovagyűrűző külsőségébe bonyolódik és veszít el minden nyomot. Ahogyan tudomásainak nincs eredetije és idézeteinek/idéződéseinek fellelhető teremtője, ugyanúgy szűnik meg önmaga is eredeti és teremtő lenni. Élete csupa másra és külsőre utalódás. Az egykor benne zengő költemény, saját költőisége bomlik szét a jelentések jelhálózatba szövődése és a Jelennek múlt és jövő görgetegében történő felszívódása szerint. Ezt a szanaszét szóródást és kiürülést nevezi meg az egyed az Alany halálaként. Erkölcsi Alanyról pedig szinte szót sem ejt már, hacsak nem tudományosan, múltba tekintő nosztalgiával, hiszen Jelen, Jelentés és Tartam híján tartásainak nincs fedezete. A moralitás a magától értetődő — mert másképp hogyan is lehetne? — mellőzésében eleven a szövetek/szövegek játékosága, a pluralizmus felelőtlennek tetsző játéka, élvezetes a csapongás az idézetek között, a beleszövöttség belső perspektíváiban sejlő szövet- és szövegköziség, inter- és polytextualitás: ez a Posztmodern. Mintha az erkölcsiséget az erkölcsi Alannal együtt sodorta volna el a történelem.

MIUTÁN LÁTTUK, hogy az erkölcsi Alany két nagyon különböző módon — egyfelől az erőszakos hatalom nyomása alatt, másfelől a gyorsuló ütemben felfutó civilizációban intelligensen szervülve — veszett ki korunkra, felvetődik a kérdés, hogy vajon miért nem maradt az egyénben annyi ellenállás, tartalék, immunitás, amennyi az erkölcsi Alany legalább valamelyes megőrzéséhez elegendő lett volna. Erre a kérdésre az Alany történelmében kereshetjük a választ. Ameddig az ember bensőségesen vallásos volt, addig az isteni szubsztanciában való részesülés (lelkének halhatatlansága és a túlvilági, abszolút hitelű parancsolatok) a legszörnyűbb evilági pusztulások közepette is éltette benne az erkölcsi Alanyt. A megdicsőülten vállalt mártíromságok mutatják például, hogy miként. A szekularizáció bekövetkeztével hasonló erőt adott az embernek az eszmei kötelezettség. Ha meglazult is, vagy éppen eltűnt a túlvilágban való hit és az ember véglegesen végesnek ismerte is fel magát evilági létezésében, az adott állapotokat meghaladó, transzcendens ideák letéteményeseként minden romláson túl értékesnek tudhata magát. Kivételezettnek az érzéki-anyagi (jelenség-világ) törvényei alól. Önmagában a saját szabadsága ideája szerint törvényt szabó, és a maga által szabott törvényeket beteljesíteni tudó lénynek. Önmagát szellemileg szellemi lényként megismerő lénynek, Kant szóhasználatára szerint Noumenon-nak, aki azáltal morális lény, hogy a legfőbb célt saját természetében hordja és e célnak az egész természetet alávetetheti. Ebben az erkölcsi értelemben volt az ember még akkor is eszme a tulajdon mivoltában, amikor eszének ítélőszéke előtt más transzcendens ideát már nem tarthatott hitelesnek, csak az önmagában hordozott és önmagáért való szabadságot. A természeti

állapotokat civilizációkritikai szempontból idealizáló Rousseau eszmefuttatásait végiggondoló Kant ezért tehetette természet és társadalom mellé harmadikként a morált, mint ami hivatott a kettő egyeztetésére és túlhaladására.

TÖRTÉNELMI FORDULAT azoknak a tapasztalatoknak a felgyülemelésével következett be, amelyek megingatták az embernek az önmagába vetett bizalmát. Valamennyi eszméjét, szabadságának ideáját is beleértve, behatárolt, evilági és múlandó létezésének kisugárzásaiként ismertették fel — vagyis az ideák fényét a földhözragadt létezés visszfényeiként. Ezeknek a tapasztalatoknak egy része keserű volt, a forradalmakban és a jövődő beteljesedéseket jósló eszmékben való csalódásban állt, más részét azonban a diadalmasan haladó tudomány szolgáltatta. Ez utóbbi forrásból eredően gyarapodott az ember önismerete. Az egyén kianalizált tudattalanú és szocializációban kimerülő fölöttes tudatú tudati lényként jelent meg önmaga számára, akinek morálját — miután transzcendens fogója nem maradt — elnyelte az érdek és a politika. „Nagy Beszély”, vagyis az emberiséget összefogó s az egyénnek biztatást adó történet és terv nincs többé, és a Nagy Beszélyekkel együtt elsüllyedt az erkölcs is. Mégpedig oly szánsalmasan, hogy beszélni sem illik róla. Amennyire divat lett például a Posztmodernben a Nagy Beszélyek letűnte, annyira nem téma a morál.

A szívbe írott törvények megszüntével csupán irtózások és vonzalmak maradtak a lélekben az erkölcs helyén. És ami a legfeltűnőbb, nincs szó többé boldogságról, de még boldogulásról is alig. Mennél sikeresebb és gazdagabb az egyén, a telhetetlenség annál inkább kínozza, ezért nem mérheti magát a boldogság mércéjén. Az erkölcsi Alany pusztulása az egyén legintimebb szféráiban, belső fészkeében figyelhető meg: transzcendens ideáit elvesztve úr támadt saját lényében, és önnön romlékonysága ellen nem védheti magát semmiféle habzsolással.

A romlékony alany médiumokkal szerelkezik fel, hogy tartóítsa magát. Ez a törekvés gyökeres fordulatot jelent az erkölcsi Alany történelmében. Ameddig ugyanis volt az embernek alanyi szubsztanciája és ennek megfelelően saját méltósága és eredendő tartása, addig nem szorult rá arra, hogy erkölcsét külső eszközökkel támogassa, vagy éppen növelje. Ellenkezőleg, a hagyományos etika képviselői egyetértének abban, hogy eszközökkel nem lehet pótolni a morált, sőt azok veszélyesek az erkölcs számára, mert ellentétesek az alanyi erőfeszítésekkel. Különösen élesen mutatkozik meg ez az álláspon az egyének egymáshoz való viszonyában. „Cselekedj úgy, hogy az emberiséget mind a magad személyében, mind egy másvalaki személyében egyszersmind célnak, sohasem csupán eszköznek vegyed” — hangzik KANT egyik ismert maximája. Az eszközökkel elérhető célok összeférhetetlenek az Alany által követendő céllal, mert eldologiasítják az embert. Nem csupán azt, akit cél-mivolta helyett eszközül használnak, hanem azt is — és ez a súlyosabb —, aki önös céljai szerint használja eszközül a másikat. Ez a törvényszerű-

ség annyira erősen tartotta magát az Alany szubsztanciájáról meggyőződött korszakokban, hogy az Alany romlékonyságának és az erkölcsi Alany pusztulásának a megmutatkozásakor sem gondoltak arra, hogy eszközökhöz nyúljanak a veszendőbe menő méltóság helyreállítása érdekében, mert ilymódon — ez volt az evidencia — még tetézték volna a bajt.

Csak korunkban érlelődik az a belátás, hogy az ember annyit ér, amennyit a Szerei érnek. A hagyományos etikában ismert értékek (mint a kellemes és a kellemetlen, a szellemi, a szent transzcendens volta és a vitális érzések értéke) mellé, sőt ezeket lekörözve bevonul a Szerek saját-értéke. Pontosabban a Szerek előállításához szükséges médiumok saját-értéke, értve médiumokon elsősorban a technikai és társadalmi médiumok történelmileg egyre haladottabb generációit, de nem rekesztve ki — noha ezzel ingoványosabb talajra érkezünk — a gondolkodás és a képzelet médiumait sem.

A médiumok saját-értéke abban mutatkozik meg, hogy (1) semmiképpen nem helyettesíthetők és nem pótolhatók, hogy (2) kijelölődik általuk a világnak az a körlete, melyet az ember elfoglal, önmagát fönntartva és gyarapítva, végül pedig hogy (3) ez a saját-érték nem azon múlik, hogy visszacsatolódik-e az Átéléshez, az Alany hagyományos morálért (egykor) felelős bensőségéhez, hanem éppen ellenkezőleg. A saját-értékbe nem csupán mint páncélzatba bújik bele a romlékony Alany, hogy tartóssá váljék, hanem belelényegül. Ezzel adódik korunk új morálja, melynek jelszava lehet: „Nevezd meg Szereidet és megmondom, ki vagy!” Ami több a hagyományos szólásnál, miszerint valakinek az erkölcsét vagyona, tisztse, gondolkodási fortélyja adja meg. Ezek az eszközlések kifejezhetik ugyan az új erkölcsi Alanyt, de a kapcsolat eredendőbb, mintsem hogy a morál kívülről ráaggatott javakon múlna. A médiumok átjárják az Alanyt. Megadják szubsztancialitását, még mielőtt az Alany eszközei lennének. A romlékony Alany médiumokkal újra-szubsztancializálódása adja az Alanynak azt az új tartást, melyet médium-morálnak nevezünk és amelyre vonatkozólag valakinek a Szerelését megnevezve tudódik ki, hogy kicsoda is ő.

MA ÚJ KORSZAK KEZDETÉT ÉREZZÜK: a Tehetőség a morál nyitánya. Nincs többé etikai zsenialitás — utolsó képviselője SCHOPENHAUER, KIERKEGAARD és Nietzsche volt —, aminek éltető ereje rejtelmes alanyi forrásokból törne föl, még mielőtt az Alany beleszállna a világba. Ellenkezőleg, az Átélés-eredendőségében csupasz Alany a döntésképtelenség helye, hacsak nincs már előre átmediálva a maga veleszületett élményeiben, még mielőtt ráeszmélhetne a világra és a világhoz való viszonyára. A már-előre-átmediáltsága az az eredendő tehetősége, mellyel nekivághat a világnak. Ez a tehetőség azonban nem a tulajdon zsenialitása, bármilyen magas szintet ér is el, hanem a médiumok általi előre-megdolgozottság. Ezért olvasható le valakinek a médiumairól és javairól az erkölcsi rangja és hatékonysága, noha nem a megszerzett médiumok és a birtokolt javak az erkölcs eredő-helyei, hanem a médiumok foganata az Alanyban, még a világba-bocsátkozás előtt.

ÉRTHETŐBBÉ VÁLIK a már-előre-átmediáltság, ha az erkölcs történetében korábban is hatékony „mechanizmusokkal” hasonlítjuk össze. A közvetlen érintkezésekkel átszőtt életvilág, melynek példája a család vagy a munkahelyi közösség, elsősorban tudattalanul befolyásolja (a különböző súllyal latba eső tudatos ráhatások mellett) az Alanyt és ülteti el benne a morál csíráit. Ezzel szemben a társadalomnak, mint rendszernek a normái elsősorban a tudat közbejöttével válnak a személyes erkölcs vonásaivá a szocializáció során, a példakövetéstől az elvont összefüggések felismeréséig terjedő széles színpadon. A már-előre-átmediáltság mindkét említett mechanizmustól különbözik abban, hogy a médiumok használata gyakorlati mozzanat, és inkább akaratképzésben mint észrevevésben vagy meg gondolásokban ered meg a tudatos és a tudattalan feldolgozás változó arányú részvételével. Ha az Alanyt átható médiumok származását keressük, akkor felsejlik az életvilágot és a társadalom rendszerét meghaladó civilizáció fölényboltozó hatalma, amit semleges mivoltára tekintettel civilizátumnak nevezünk. A médiumok a civilizátum felől járnak át már előre az egyént, még mielőtt az civilizációs javak birtokosa lenne. Az ötödik generációs — elektronikus — technikai médiumok szemléltetik, hogy a számítógépes játékokban már az óvodás korú gyerekek felülmúlják akár számítógépes szakember apjukat is. Ebben az értelemben mondjuk, hogy az új erkölcsi Alany a civilizátum tehetőse, tehetetlenje.

Vizsgáljuk meg közelebbről, hogy milyen jellemzői vannak a médium-erkölcsű Alanyoknak. Első kérdésünk az autentikusságra, valódiságra vonatkozik. A görög „authéntész” szó értelme szerző, tettes; azt az embert jelöli, aki sajátkezűleg kivitelez valamit és hatalmában tartja azt. Hagyományos etikai értelemben az Alany a saját erkölcsének szerzője, létesítője és felelőse, még akkor is, ha választékból gazdálkodik és példákat követ. Az az egyén autentikus, aki nem enged külső nyomásoknak, aki nem vegyül bele dologi közvetítésekbe, aki a saját — úgy vélték: szívébe írott — törvényét követi cselekedeteiben. Vagyis aki autonóm, noha azt a fórumot, melyen az ember belül a maga számára a törvényt hozza, hiába nyomozzuk az emberben. Az Átéítésbe hatolva veszítjük el az autonómia nyomát, amikor is a transzcendens ideákra hárul érte a felelősség, pl. azon a módon, ahogyan az ember önnön mivoltában noumenon a szabadság ideájának a megvalósulásaként. Amikor azután történelmileg hitelüket veszítik az ideák, akkor az autentikusságnak nem marad más tartalma, mint az embernek a saját Végeihez, elsősorban a saját halálához való viszonya. Mint ahogyan Heidegger megmutatta, az ember tulajdonképpensége abban áll, hogy majdani halálához előrefutva, a halálhoz-való-lét tudatában, a szorongás elemében (ami ennek az autentikusságnak a tartalma) állja a világot. Ez a világot-szorongásban-állás persze még nem etikai (Heidegger fundamentál-ontológiájának nincs etikája), de az egzisztencialista etika alapja: az Átéítés-Alanyból magából eredő cselekvés az autenticitás lényege. Tekintet nélkül az adódó (vagy nem adódó) célokra, sőt, végső soron a célta-

lanság öntudatos vállalásával, amilyen a taláalomra történő cselekvés, az action gratuite. A médium-erkölcs élesen elválik ettől a keletkezését és lefutását tekintve egyaránt véletlenek közt kapkodó erkölcstől. Célzat nélküli cselekvés nincs többé, habár a célzatról esetleg nem is tudunk és az fel sem ismerhető magán a cselekvésen. A már-előre-átmediáltság révén plántálódik a célzat a legbensőségesebb és minden irány nélküli tettekbe is. Hasonlóan egy ballisztikus rakéta irányító rendszeréhez, melynek kódszövevényében csak a beavatott ismeri ki magát.

Autentikusnak az számít, aki eredendő átmediáltságát Szeressé váltva, Eszközöltté téve él. A Végeket tekintve, amelyek a haláltól eltekintve is övezik az embert, ezek szerét ejtésében bizonyult autentikusnak az egyén. „Ahol Vég van, ott Szerességnek kell lennie” — ez lehet a médium-erkölcsű Alany maximája.

MÁSODIK KÉRDÉSÜNK A KELL, az erkölcsi „Legyen” alakulására irányul. A hagyományos etikák sarkalatos pontja, hogy az emberben elevenen él késztetés a nemes cselekvésre. Lehet ez a késztetés bármely homályos, kötelező érvényéhez és fennköltségéhez nem fér kétség. Fogalmilag az erőlcsei törvény alakját ölti, amely a szívbe van írva, és amelyet Kant ama két dolog egyikének tartott — a fölöttünk lévő csillagos ég mellett —, amely mindenkor áhitatra buzdít. Ha ennek az áhitatnak a forrását, a Legyen eredetét kutatjuk, akkor végső soron a transzcendens ideá(k)ra bukkanunk. Mi a sorsa azonban a Legyen-nek, ha ezeknek az ideáknak nincsen többé hitelük? Szólít-e még ekkor bennünket belső hang valami nemesnek a követésére? Támad még bennünk vágy valami olyannak a megtételére, ami közmegelégedésre szolgál, jutalmát pedig önmagában hordja? Van még a Kell-nek mélyebb értelme a feszítő szükségleten, a számító érdeken és a rideg parancson túl? Ugyan nem leljük a Legyen és a Kell húzóerejét, ami beteljesedés vagy legalább teljesülés felé vonz, lökőerőben azonban, melynek töltését az Átéles energiái adják, nincs hiány. Késztetések bőven fakadnak az emberben, és ezek cselekvésre hajtják. Cselekvéseknek azonban nincs előre adott találati biztonsága azon kívül, hogy — az egyre bővebb kínálatot tekintve — előbb-utóbb ráakadnak valamilyen eszüközre, médiumra, amelyre csatlakozva akkor is műveleti értékhez jut a cselekedet, ha a késztetés csupán öncél volt. Amennyire bizonyos azonban a beinduló cselekvések már-előre-átmediáltsága, annyira kockázatos a kimenetelük. A helyzet újdonsága miatt erre az alanyi oldalon kötött, tárgyi oldalon pedig valószínűségi változóként viselkedő cselekvésféleségre nem alakult ki nyelvi jelölő. A német nyelvben, ahol a „muszáj” értelemről határozottan megkülönböztetett Kell, Legyen jelölésére a segédigék közé tartozó „Sollen” szolgál, szinte új segédige megjelenésére számíthatnánk. Magyarul még leginkább a „talán” szóval fejezhetjük ki ezt az újféle értelmet. Annál is inkább odaillően, mert a „talán” a „talál” ige jelenidejű egyes szám elsőszemélyű alakjából („taláalom”) származik, s így kifejezi mind a bizonyosság-talajú alanyi indíttatást, mind pedig a találatra, eltalálásra vonatkozó bizonytalanságot. A Talán a kockázat előérzetével kez-

deményezett cselekvés. Ebben az értelemben megfelelője a medium-etikában a hagyományos etikák Kell-jének, Legyen-ének. Az autenticitás előzeteseként: ha a Talán beválik és médiumára akad, akkor autentikus az újféle erkölcsi Alany.

A MÉDIUM-MORÁL SÚLYPONTJA az alanyon kívülre helyeződött. A szabadságot illetően ez az autonómia és a szuverenitás elkülönböződésében mutatkozik. A hagyományos erkölcsű ember úgy tudhatta magát szabadnak, vagyis önmaga törvényhozójának, hogy az általa szabadon választott cselekvéseket szabadon kivitelezhette. Morális döntéseinek megvalósítása hatalmában állt; autonómiája és szuverenitása összhangban volt egymással. Amint azonban az önmegvalósítás a médiumokon, az érdem pedig egyre inkább a felszereltségen és a szeres cselekvésen múlik, az akaratszabadságnak és az önhatalmúságnak a körlete különválik egymástól.

A cselekvések, s közöttük az erkölcsi cselekedetek, korábban is, bár változó mértékben, mediáltak voltak, a mediáltság ténye azonban nem ütökött ki, ill. nem volt zavaró, mert az erkölcsi példa sokkal inkább a tartózkodást ajánlotta, az önmegtartóztatást, a nemet-mondani-tudást és az önmagában-elegendőséget, mintsem a tevékeny belebonyolódást. Összefüggött ez a negatív nyomaték az erkölcsi Alany szubsztancialitásával, aminek végső soron Isten vagy a transzcendens ideák voltak a garanciái. Felállni a székről, ha akarom, vagy megmozdítani a kezemet — ilyen példák szolgáltak az akaratszabadság bizonyítékául, az erkölcsi nagyság pedig sokkal inkább a kísértéseknek való ellenállásban állott, mintsem abban, hogy valaki szabadjára engedje magát a világban és kitegye magát a világban való „gyanús” elvegyülésnek. Ha az ember sikerrel tartóztatta meg magát, akkor önmagára maradván az említett szubsztancialitásában erkölcsi magaslaton tudhatta magát. Fel sem tűnt neki, hogy az olyan magától értetődően önhatalmában lévő cselekedetek, mint felállni a székről, vagy a kezét megmozdítani, a médiumok egy sajátos osztályához, a test-szerek épségéhez és rendelkezésére állásához van kötve. A béna ember esetében tűnik ki, hogy az akarat és a tett, az öntörvényűség és az önhatalmúság, a szabadság és a döntéshozatal médiumokra utaltsága két különböző dolog. A világi önmegvalósítás során azután, ami az aszketikus tartózkodás helyére lépett, ez a különbözőség ellentétévé növekszik. Nem magunk vagyunk többé ott, ahol cselekvéseink zajlanak, és tevékenységünk nem a testszereink igénybeviteléhez terjedő szuverenitásunkat veszi többé igénybe, hanem médiumokkal felszerelkező, eszközlésekben felfutó mivoltunkat. Ezért kényszerülünk megállapítani, hogy a szabadság a médiumok haladott generációiban kijelölődő hatáskörök függvénye, az újmódi morál pedig — kiköltözött ezekbe a hatáskörökbe és ott méri a szuverenitás-adagokat — azon múlik, hogy mekkora felszereltséggel rendelkezik valaki és szereivel hogyan tud élni.

Az alanyi fennhatóság alá tartozó morál olyan kuriózum, vagy titkosodott viselkedés lett, mint a szexuális perverzió. Szokás szerint belefulladás a magánszférába, az intimitásba. Előfordulási gya-

koriságára lehet ugyan következtetni az erkölcsi diskurzusok elterjedtségéből és a róla szóló eladott könyvek számából, de ha személyes ügyként hozakodnak elő vele, máris mediálódik, márcsak azért is, mert híre nem kél másként, mint a kommunikációs médiában.

A hagyományos magánerkölccsel szemben az Alanyon kívülre helyeződött morál ismérve a működőképesség. Új minőség, úgy is mint követelmény, úgy is mint adottság és készenlét, három szempontból:

(1) az egyedi létezés megőrzése, konzerválása, sőt fejlesztése (létezésérték); (2) a környezeti kihívások szerinti válaszkészség, helytállás, elégtétel; (3) a társadalmi rendszerre, végső soron a civilizátumra való rácsatlakozás, mint önmagáról való megbizonyosodás. „Tartsd meg, őrizd és növelj működőképességedet!” — ez a médiumokkal magát újra szubsztanciálissá kistaffirozó, tartósító egyed jóság-kritériuma és egyszerűsített (média-fokozatú) imperatívusza. Még erőteljesebben pedig: a jóság-kritériumot jobban-lét kritériummá növelve: „ne járassd le magad!”, hanem válaszaiddal, kezdeményezéseiddel, munkáddal, kapcsolataid megválasztásával, gesztusaid elhelyezésével „járassd magad csúcsra!” Mások a működőképességnek ebben a médiumában — vagyis a médiumok médiumában — jönnek tekintetbe a kihelyezett moralitású ember számára. Ami azonban nem azt jelenti, mint a hagyományos etikában, hogy az ember eszköznek veszi a másik embert, amikor tehetne másként is, célként véve, tisztelve és osztozva a másik nembeli alanyi minőségében. A médium-morál nem instrumentális etika kérdése, amelyet tetszés szerint meg lehet változtatni az eszközök, a médiumok lehangolásával, helyreállítva az erkölcs korábbi méltóságát. A romlékony Alany felszereléssel tartósodása olyan történelmi fejlemény, amelyet nem lehet többé kiiktatni, és ameltől nem lehet eltekinteni.

AMORALITÁS Alanyon kívülre helyeződésének történelmi folyamata a civilizáció ívének lekerekedésében figyelhető meg. A XVIII. sz.-ban — mint Kant megjegyezte —, nyomasztó túlságig voltunk már civilizálva, de a civilizációval szembehelyezhető volt a moralitás tiszta eszméje szerinti kultúra. Kultúrának számított mindaz, ami a civilizációból átélhető és eszmei vonzatú volt, és amit szembe lehetett állítani az eldologiasító, hamisnak ítélt, ebterelenné váló civilizációval. Történelmi fordulat azzal következett be, hogy a negyedik és ötödik generációs technikai médiumok XIX. és a XX. sz.-i kifejlődésével a civilizáció föléje nőtt a kultúrának és bekebelezte azt. Az Alanyban a Szerek eredendő értékke váltak. A kultúra a civilizáció széleire sodródottaknak, a kívülrekedteknek, a lemaradtaknak, a lemondóknak az ellenállási fészkevé vált, vagy ha sikerült a civilizáció csatlósává szegődnie, akkor a civilizátum vazallusaként működik. Az eszköztelenül tengődőknek a morálja lehet tiszta, átél-

hető és hiteles, hatékonysága azonban nincs többé, mert a hírüladás, a terjesztés, a kritika, az értelmezés és az elismerés Szerei mind a civilizációban összpontosulnak. A moralitás tiszta eszméje szerinti kultúra magánüggvé silányodott, vagy ha mégis méltósággal képviselhető maradt, akkor le kell mondania a közismertségről és a közhasznúságról. A nyilvánosság színe előtt az a morál, melyet a civilizációs mechanizmusok, elsősorban a tömegkommunikációs média orgánumai (erről mindjárt bővebben szólnunk majd) annak nyilvánítanak. A leágazások az Alanyok felől és a visszaáramlások az Alanyok felé nem az Alanyokon múlnak, hanem a civilizáció főhatóságain, a különféle intézményeken és szervezeteken. Morálnak pedig az a kép számít, ami a közvetítésekben kialakult és állandósult.

AZ ÁTÉLÉSRE VALÓ MORÁLIS VISSZACSATLAKOZÁS azon az ellentmondásos módon merül fel ismét, hogy a civilizáció az egész Földre kiterjed és pusztító hatásaival a földi életet veszélyezteti. Ebben a belátásban ismerszik meg, hogy az élet maga eredendő érték. Alapvető értelemben: a világban semmilyen módon nem pótolható és pusztulása esetén vissza nem hozható fejlemény. A hangsúly egészen más, mint az élet legfőbb érték voltát hangoztató jelszavaké, melyeknek ellentéte — az életet fel lehet, sőt fel kell áldozni „magasabb célok” érdekében — éppoly érvényes volt, talán még érvényesebb. Az élet kihalásának esélye a Földön más megvilágításba helyezi, sőt átértékelteti a civilizációs folyamatot vele a fölénkboltosuló, át nem élhető civilizátumot. Holt civilizációnak ugyanis, még ha ideig-óráig robotokkal fenn is tartaná és újratermelné magát, nincs értéke. Értékessé tenni csak az eleven életbe való visszacsatlakozás, az Átéülésben történő revalorizáció képes, noha (és miután) az Átéülésnek történelmileg nincs már másképpen értéke, mint Szeressé válóan, a civilizációs folyamatban történő valorizációval. Az ellentmondás csapdája ebben az egymást kiegészítő kétirányú értékesülésben rejlik. Ha a civilizáció kinőtte a Földet és az életet megsemmisítéssel fenyegeti, akkor az élet, az eredendően buzgó Átéülés felől kell a pusztulás tendenciáját visszafordítani. A visszafordítás azonban nem történhet másként, mint a civilizációs módon. Intézményesen és szervezetten. Amiben kifejezésre jut a morális kívülre helyeződéssel járó meghasonlottság. Például ahogyan a Zöldek mozgalmában, e mozgalom fogadtatásában és politikai betagolódásában megfigyelhető, még tágabb méretekben pedig az egész Földre kiteredő civilizáció első, második és harmadik világokra szétesett voltában, a megtört globalításban.

Legszembetűnőbb a morál súlypontjának az Alanyon kívülré helyeződése a tömegkommunikációs, különösen az elektronikus médiában. Újság, rádió és tévé a maga formátumai szerint, társadalmi kódot képező behatárolással hangolja egymásra az információkat és az átéléseket. Valamilyen történés akkor válik „eseményé”, ha egyáltalán belekerül a médiába, az pedig, hogy valami miképpen történt meg, az a média formátumának éppúgy függvénye, mint a történés formátumot kitöltő tényezői. A válogatás, hogy egyáltalán mi és hogyan esik meg a világban, egyaránt függ a média technikai

kódjaitól és a technikát működtető, érvényesülésükben Szeres, azaz átmediatizált emberekbe épült társadalmi kódoktól.

A média nem csupán esemény- és történelemformáló hatalom, hanem erkölcsformáló is. Ugyanis az válik morális tette a magánszférában — az egyéni Átélelésben és esetleg a szomszédsági és baráti kapcsolatban — lepergő eseményekből, aminek a médiában híre kél, az erkölcsi minősítés pedig azon múlik, hogy miképpen kél ez a hír. Folytathat valaki éhségstrájkot, de akár tömegtüntetést is szervezhet, tettének csak akkor lesz erkölcsi fogantatja, ha média-eseménnyé válik. A média-eseményben történő erkölcsi minősítés pedig nem annyira a cselekvő személyen múlik, hanem sokkal inkább a média saját kódjain.

AZ ÉRZELMEKBEN TAPASZTALHATÓ vitális értékeknek és a Szeresség saját-értékeinek a keresztútján keletkezik a médiában a személyiségnek egy új értéke: a szégyentelenség. Szégyentelennek persze korábban is neveztek embereket, akikre hiába pirítottak rá: „túl vastag volt a bőr a pofájukon”, a szégyentelenséget azonban senki sem vette szívesen magára. A média-morál újdonsága, hogy a szégyentelenség jellemhibából érdemmé vált. Akár tüntetően is viselhető, első személyben. A hír és a híresség gyújtópontjában felszívódik és elpárolog a szégyen, és olyan üres, de aktív felület keletkezik a média-személyiségen, amelyen a valóság bizonyosságával helyeződnek el a friss média-események. Korábbi melléfogások, baklövések, hibák, vagy esetleg még a médiában is több oldalról elítélt nyilatkozatok és viselkedések — ugyan kinek ne lenne valami takargatnivalója? — nem okoznak többé lelkiismeret-furdalást, nem teszik visszafogottá vagy éppen önkritikussá az embert, mert a média-események előjelüktől függetlenül, abszolút értékben adódnak össze. Az új hír a korábbi hírek felhajtó erejével kap szárnyra, a mai hírességet a tegnapi alapozza meg, függetlenül attól, hogy az érdem, vagy hírhedség volt-e. Sem letagadni, sem magyarázkodni nem kell, ha az érvényesülés aktuálisan nem igényli. A megjelenítésben elfeledődik a múlt, a folyamatosság átruházódik a médiára (és tágabb értelemben a civilizációs folyamatra) és az éppen felröppenő hír pontszerű, de erős kisugárzással szóródik/terítődik a média hatáskörében. A szégyentelenség a felelőtlen közöny légkörében „pozitív” média-érték. A felszerelkező és felfuttatott Alany érületi megkeményedése, a lelkiismereti aggályokkal szembeni edzettsége, a kihívottság akár dacos vállalása ennek a pozitivitásnak a jellemzője. Az új szégyentelenségből még az alázat ellentétének, a fölénynek az érzése is hiányzik, mert helyét a rámenősség foglalja el. Annál inkább uralkodik viszont benne a szemérmelenség. A fonákságot, a fogyatékos-ságot, akár a romlottságot is kirakatba helyezik. Ugyanis nem az Alany átélésbeli minősége, nem „maga az ember” számít, hanem ennek a média-formátuma, a hírverés.

Az egyes ember középfokú elvekben fogalmazhatja meg, hogy erkölcsisége mihez tarthatja magát. Átfogó érvényű, vagy éppen egyetemes elv ugyanis — mint amilyeneket Boethius óta „maxima” néven, azaz igazolásra nem szoruló legfőbb tételekként állíta-

nak az etikák élére — nincs többé. Annál viszont valamivel jobb a helyzet, mintsem hogy csupán a törmelékes megoldásokra, a legkisebb tételekre (az Adorno-féle minima moralia mintájára) fussa. Középfokú erkölcsi tételek, media moralia kidolgozására van remény, számot vetve azzal, hogy a „közép”-nek, különösen pedig a latin „media”-nak a terminusa mennyire túlterhelt. Jelenti mindenekelőtt a kicsi és a nagy, egyáltalán a szélsőségek közötti közeget, tisztán formális értelemben. De médiumnak nevezzük — és ennek többszáma a media — az eszközlési módokat, különösen a Szeresség közegét, ahogyan ez a kifejezés pl. a technikai médiumok elnevezésében szerepel. Harmadik jelentésként a médiumok egy sajátos fajtáját, a tömegkommunikáció céljára szolgálókat nevezzük médiának. Végül — de a középfokú elvek érvényességi területének a felkeresése szempontjából éppen ennek a szóhasználatnak van döntő jelentősége — középső, mediális elhelyezkedésű az Átélés és a civilizátum között mindennapjaink közvetlen érintkezésekkel átszótt életvilága és a társadalom Rendszere. Ha fenntartjuk az igényt arra, hogy a helyes életről elmélkedjünk, márpedig erről az igényről a humanitás szétesésekor sem mondhatunk le, akkor arra törekedhetünk, hogy a középfokú elveket a különféle médiumok figyelembevételével és elsősorban az életvilágra és a Rendszerre tájolódnak alakítsuk ki.

EGY ILYEN VÁLLALKOZÁSBA vágva mindenekelőtt az tűnik szembe, hogy az életvilág és a Rendszer az új Sérülékenység terepe lett. A sérelmek kerülése, kimondva, vagy kimondatlanul, a hagyományos etikáknak is egyik vezető motívuma volt. A modern világban például a szabadságot a korlátozó és kényszerítő hatalmaktól és tényezőktől való mentességként — valamitől való és nem valamire való szabadságként — határozták meg. A szabadság gyakorlásának viszont magától értetődően határt szabott a mások szabadságának a tiszteletben tartása, tartózkodás sérelmek okozásától. Az új sérülékenység sérelem-etikája ettől gyökeresen különbözik. Az új sérülékenység nem egy eshetőség, hanem már előre beleíródott a létezés alapjaiba. Fennáll, még mielőtt a mások elleni mozdulat egyáltalán elindulna. Ugyanis az egyes ember teljesülési törekvése olyan széles körben gyűrűzik szét, hogy feltétlenül metszi másoknak, a túlnépesedett Föld Sokadalmi Lényének a hasonló törekvéseit. Ezért a sérülékenység eredendően együtt jár a létezéssel, hacsak nem gubózik be valaki az Átélésbe, legszűkebbre vonva megélhetési körét, ami a nyugati civilizációban csaknem példátlan eset, hiszen remetái már nem voltak a Modern kornak sem.

Az új sérülékenység új türelmetlenséget szül, de magával hozhatja új tolerancia esélyeit is. Racionálisan a kölcsönösen eredendő sérelmek már nem rendezhetők, mert nincsen olyan általánosan belátható és vállalható szabály, melynek követése a létezés sértő kinnövéseinek a visszafejlesztéséhez vezetne, vagy elviselhetővé tenné legalább az elkerülhetetlen sérelmeket. A racionalitás ma annál kevésbé illetékes a rendezésre, mert a sérülések nem annyira az együttélés ésszerű rendjének a hibáiból keletkeznek — kodifikált norma

több van ma, mint valaha —, hanem sokkal inkább lételemek erejével feltörő ösztönzéseknek, késztetéseknek, eszközölt indulatoknak a következményei. Az erőszakos hatalom elemében az ember mindenemű másféleség eltírására és kiirtására törekszik, mutatják ezt az etnikai, kulturális, vallási intoleranciák példái, miközben pedig a hatalom elemében egynemű tömeggé gyúródnak össze a közösségek, a pozíciókért folyó vetélekedésben hierachikus rangsor és diktatórikus intézményrendszer képződik. Ésszerű meggondolásokkal éppoly kevéssé fékezhet ez a hatalmi elem, mint ahogyan — paradox módon — az intellektuális lételem feltörése, a mindent kiszámító, eltervező, eljárásrendbe szervező és a maga képére alakító racionalitás sem korlátozható racionális módon. A nyugati civilizáció elleni későmodern és posztmodern racionalitás-kritika, ami persze a kontrolláló ész kiiktatásának a veszélyét is magában rejt, ennek a felismeréséből táplálkozik. A tolerancia csak merőben másféle lételemek közegében remélhető, a sokféleségekben rejlő más- és másféle értékek kölcsönös elismerése révén, ami nélkül a fennen hangoztatott pluralizmus — korunk egyik jelszava — visszajára fordult, negatív, a kölcsönösen észlelt értéktelenséget egymás szemére hányó, üres szónoki és média-fogás.

Pozitív pluralizmus és új tolerancia a szeretet elemében lenne várható. Ennek azonban csekély a hagyománya, mert már a Modern is szeretetlen kor volt, a szeretetet pedig akaratlagosan előhívni, vagy éppen megparancsolni éppúgy nem lehet, mint az istenhitet, vagy a többi lételem buzgását. Csupán a szorongás lételeme marad így a türelem talaja. Am elsenyvedne rajta a civilizáció, vagyis a Szeresség eredendőnek felismert értéke veszendőbe menne, azonfelül az egyéni Átézés is előbb-utóbb elviselhetetlen lenne külső behatások nélkül, önnön gyülemében is. Korunkban egyébként sem annyira az egyén magarákényszerültségében és elhagyatottságában tenyésző szorongás az uralkodó lételem, hanem a beláthatatlanul fölénk tornyosuló, irdatlan hatalommá növekedett civilizátum felől ható Retten(t)és, amely rettegésként ülepszik le mint az új tolerancia lepedéke.

HOVÁ LETT EBBEN A HELYZETBEN az erkölcsi Jó, amit minden Etika pillérének tartottak, s ha alakot váltott, mivé vált? Elvont fejtegetés helyett egy zsargonban élő kiszólást veszünk figyelembe. „Jó vagy nála”, szokták mondani arról a valakiről, aki felkeltette egy másvalaki érdeklődését, akinek a közlekedését szívesen fogadnák/fogadják, akivel örömetest vannak együtt, akit alkalmassint futtatnak. Ebben a kapcsolatban, különösen ha kölcsönös, az egykori ideális Jó ereszkedik le a romlékony Alanyhoz, és viszont: az Alany emancipálódik a transzcendens piederstárlól leszállt Jóhoz. Ebben a viszonyban nincs benne, hogy becsülik és tisztelik azt, aki jó a másiknál, nem néznek rá fel, nem tekintik a Fölöttes Jó letéteményesének. A leereszkedéssel és az emancipálódással egyszersmind egyenrangúsodik is a Jó az egyének kapcsolataiban. „Jónak lenni” korábban azt jelentette, hogy a jóság elegendő önmagának, mert kiteljesedése önmagában megy végbe. Végző soron vagy Isten színe előtt jó valaki, vagy szekularizáltan részesül a Jó ideájában. Korszak-

változás, amelyben a Jó mibenlétének megváltozását tapasztaljuk, azzal következik be, hogy az Alany önmaga színe előtt és a Másikban előálló vélemény által válik jóvá. Az Alanynak ez a közösségi áramköre az a viszony, amelyben a saját-színe-előttiség megvalósul, amelyben a Jó fennáll és véget ér. Az említett kiszólást egyes szám első személyben használva — „Jó vagyok magamnál” — fejeződik ki a romlékony Alany és a transzcendens Jó egymáshoz közeledése, és mintegy félúton történő találkozása. Az Alany belső megkettőződése (valami, azaz valami más vagyok magamnál) feszültséget jelez. Ebben a feszültségben rejlik és működik az Alanyba benyomult Másik, akinek a színe előtt elismerésre méltó az Alany. „Maga” az Alany egyszerre a kívülről más befogadottsága, „tenmaga”, és az eredendő Alany, aki a „tenmaga” szerint és által Jó. Nem önző szeretet (amour propre) ez a viszony, és nem is az önmaga, a szociális Én iránti megbecsülő szeretet (amour de soi-même), hanem a társadalom színterén jól, vagy akár kelleténél jobban felszerelt és irányított alanyiség elismerő visszavétele magába az Alanyba. „Legyek jó tenmagamnál!”, vagy második személyű felszólításban, az „önmagát” hasonlóképp felemás módon ragozva, „Légy jó énmagadnál!” a mediális etika egyik első számú parancsolata. Melyben bennfoglaltatik az erkölcsi Jó érvényes változata, mint a magát-mihez tartás elve. Középfokon, a pluralizmus bevételeződése a szinguláris emberbe. Ami messze több, mint leszakadni a Közről és betokolódni az egyediségbe, általános törvényé téve viszont éppen a pluralitás szerztegazásaival foszlik szét.

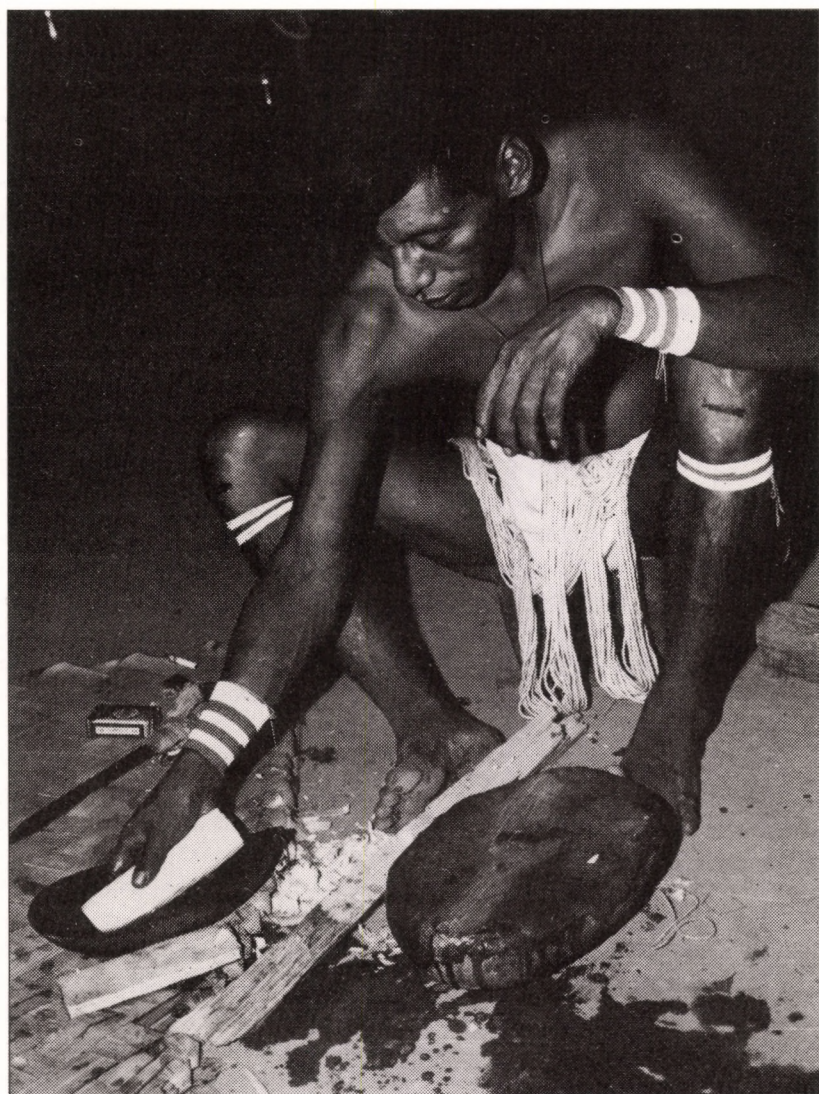
A VÉGSŐ HATÁROKIG előrenyomulni igyekvő — peratológiai — filozófálás szerint a mediális etika Átézés és civilizátum szorításából adódik. Első közelítésben úgy tűnik föl, mintha kikerülhetnénk e szorultságot, mintha mérlegelésünkön és választásunkon múlna, hogy Átézésünk vége felől, ami egyetlen biztos támpontunk, beszállunk-e a civilizációs folyamatba, vagy pedig úgy döntünk, hogy kívül maradunk. Ez a látszat azonban csalóka. Már előre bele vagyunk bonyolódva a civilizációs folyamatba, mielőtt egyáltalán a magunk számára kérdéssé tehetnénk. Választási lehetőségeink árulkodnak erről. Ha úgy határozunk, hogy szándékosan és tudatosan beszállunk a játszmába, és a társadalom főáramába törekszünk, akkor a felszerelkezés útját választjuk, és romlékony alanyiségünket erőteljesen tartósíthatjuk. Egyszersmind azonban számolnunk kell azzal, hogy átengedjük magunkat a médiumok törvényszerűségeinek, hogy morálunk kívülről irányítottá válik, és végül besorolódunk, akár tetszik, akár nem (de a főáramban sodródva többnyire tetszetőssé válik ez!), a civilizátum csatlósai közé. Ha viszont úgy foglalunk állást, hogy tartózkodunk a civilizációs folyamattól, akkor nem a „műveljük kertjeinket” idilli alanyiségében találjuk magunkat (ami mellett régebben egy minima moralia korteskedhetett), hanem felszerelkezés híján saját romlékony alanyiségünknek vagyunk kiszolgáltatva és marginalitásba, a társadalom eliszaposodó mellékáramlataiba, ha nem éppen szemét- és hulladéktelepeire sodródunk. Progresszív átmediálódás a társadalmi főáram-

ban, vagy regresszív önemésztődés a marginalitásban — ez az alanyi választék. Visszaút pedig nincsen, mert a civilizáció globálissá vált, és a róla leszakadó részek maguk sem mások, mint globális marginalitások, a nyomor és az erjedő szubkultúrák helyei.

AKÖZÉPFOKÚ ELVEK, melyeket mihez tartás végett az egyes ember megfogalmazhat, két rossz közötti választásban kerestetik vele a Jót. Egyszeri döntéssel, statikus álláspontokhoz ragaszkodva nem lehet ilyen elveket kialakítani, hanem csak a végletek között lavírozva. Azonosulni a médiumokkal, akár még a médiával is, de közben hűnek maradni az Átéléshez, melynek sok hamissá vált hangzata között kivethetők azért tiszta (vagy disszonanciájukban vonzó és hiteles) szólások is — ilyen csaknem lehetetlen vállalkozás a media moralia, a középfokú elvek etikájának tétje. Az Átélés, a maga eredendő vitális értékeivel (mint ahogy az érzelmekben, s méginkább az érzületben tapasztaljuk) éppúgy valorizálásra szorul az életvilágban és a társadalom rendszerében, mert különben bármely szörnyű indulat és romboló ösztön, minden elvetemült alanyiság polgárjogot nyerne csupán keletkezésének és fennállásának jogán. Épp így fordítva, a civilizáció értékei, elsősorban a különféle médiumok, az Átélésben szorulnak valorizálásra, még akkor is, ha beváltak a társadalom rendszerében és az életvilágában, mert különben falanszterré válnának. Ez utóbbira amúgy is van esély, a civilizáció beláthatatlan növekedésében, amire a civilizátum kifejezéssel utalunk. Ennek gyenge, ám mégis meghitt, bensőséges ellentételezése — a túlélésnek és az élet védelmének a helye — a valorizálás nélkül is meggyőző Átélés, ami mulékony, romlandó és bomlékony ugyan, de éltető forrás, melyet olyankor tapasztal az ember, amikor egy áhítatos érzés felfakadására, vagy anyanyelvén feltoluló szó ízére figyel fel. Ily módon keretezi a saját értékeiben gazdag Átélésnek és a szintén saját értékeivel felmagasló civilizációnak a nem szűnő és be nem fejezhető — sokszor összezavarodásig egymásba bonyolódó — valorizálási folyamatát egyfelelől az Átélés sejtelmes forrása, másfelelől a civilizátum nemkevésbé sejtelmes boltozata. A középfokú morális elvek nem vethetnek számot ezekkel a végletekkel, de mégis nyithatnak cselekvési teret ahhoz, hogy a végletek felé vezető út járható maradjon. Ezért kívánatos, hogy minél nagyobb számban dolgozzunk ki ilyeneket. Mint pl.: „Szereidet úgy válaszd meg és használd, hogy ne váljanak akadályává tulajdon használatuknak és gyarapításuknak!”.

PETHŐ BERTALAN

Megjegyzés. Az Alany romlékonyságát és a médiumokat bővebben tárgyalja: Pethő Bertalan, *Korunk filozófiája* (Platon, Budapest, 1992). A civilizátumról részletesen olvasható az említett műben, továbbá a következő helyen: Vay Tamás, *A Posztmodern Amerikában* (Platon, Budapest, 1991.), 300-355. o. A média formátumairól 1. u. o. 55-56. o. — A Kant-idézet a *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten* c. könyvből való (Meiner, Leipzig, 1906., 54.o.)

FÁBÓL KÉSZÜLNEK A RITUÁLIS TESTPECSÉTELŐK (VENEZUELA, 1968)